

УДК 159.944.4:[378:005-051

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.331710>

Ming Ding, *Postgraduate Student of the Social Work and Management of Sociocultural Activities Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University*
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9841-8895>
Olga Soroka, *Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Head of the Social Work and Management of Sociocultural Activities Department, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1483-8974>

THE CONTENT OF THE CONCEPT “STRESS RESISTANCE” IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE MANAGERS

The article presents the author's vision of the term “stress resistance” as one of the components of a manager's readiness to operate in a complex, tense situation. An analysis of the theoretical works of domestic and foreign scientists is carried out, which shows that in the context of the study of stress resistance, there is no unambiguous interpretation of the essence of this concept. The components of stress resistance – “stress” and “resilience” – are characterized. It has been established that the professional activity of managers is characterized by significant stress loads, which require appropriate professional training to form stress resistance.

Keywords: stress; resilience; stress resistance; future managers; leaders; managers; professional training; professional activity.

Tabl. 1. Ref. 21.

Мін Дін, *аспірантка кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9841-8895>
Ольга Сорока, *доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1483-8974>

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ “СТРЕСОСТІЙКІСТЬ” У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті схарактеризовано феномен стресостійкості з позицій різних наукових підходів. Проведений аналіз теоретичних праць вітчизняних і зарубіжних учених засвідчив, що у контексті дослідження стресостійкості не існує однозначного тлумачення сутності цього поняття. Схарактеризовано складові стресостійкості – “стрес” і “стійкість”. З'ясовано, що стрес є динамічним станом, перебіг якого відбувається в постійній взаємодії людини з навколишнім середовищем. Стійкість пов'язана із самозбереженням і виражається в здатності до самовідтворення, якісного вдосконалення. У широкому сенсі “стрес” розуміють як стан підвищеного напруження в екстремальній ситуації, а “стресостійкість” – як комплекс особистісних якостей, які допомагають справлятися зі стресом. Визначено наукові підходи до визначення феномену “стресостійкості”: інтегральний (стресостійкість є інтегральна властивість особистості), комплексний (стресостійкість, як комплексна якість особистості), діяльнісний (стресостійкість, як здатність протистояти негативним впливам стрес-факторам), системний (стресостійкість як складна системна характеристика людини). Встановлено, що професійна діяльність менеджерів характеризується значними стресовими навантаженнями, серед яких високий рівень невизначеності, висока відповідальність за ухвалені рішення, необхідність одночасного виконання кількох видів робіт, психологічні перевантаження, розв'язання непередбачених проблем, ситуації ризику та інформаційної невизначеності. Це потребує відповідної професійної підготовки, спрямованої на формування стресостійкості. Представлено авторське бачення терміну “стресостійкість”, як одного з компонентів готовності людини до діяльності у складаній, напруженій ситуації, здатність протидіяти впливу стресорів, або активно перетворюючи ситуацію, в якій вони проявляються, або, пристосовуючись до неї.

Ключові слова: стрес; стійкість; стресостійкість; майбутні менеджери; керівники; управлінці; професійна підготовка; професійна діяльність.

Problem statement. Changes in the modern world inevitably led to new requirements for the quality of education of students. Those specialists who can adapt to changes, constantly update their knowledge, and work in a multitasking mode have a competitive advantage in the labor market. A modern manager must know and understand the content of management processes; be able to design and predict the development of the organization and have innovative thinking. Such qualities as communication skills, teamwork, stress resistance, and readiness to work in the face of changing political, economic, social, and cultural factors play an important role in the professional activities of managers. A manager's business communication is the ability to communicate with different people, even if they have different personal views.

A manager's professional activity is characterized by many factors, including a high level of uncertainty, responsibility for decisions, and the need to perform several types of work simultaneously. All of these factors combine to lead to manifestations of occupational stress, which puts the problem of stress prevention and strengthening the professional health of managers and building their stress resistance in the first place.

Being under prolonged stress has a negative impact on professional activity, and reduces the quality of job performance, which, in turn, leads to various socio-economic and socio-psychological consequences, such as reduced job satisfaction, increased managerial staff turnover, etc. Therefore, manager's stress resistance is one of the most important factors in ensuring stability, efficiency and satisfaction with both individual and collective professional activities. This applies not only to managers, but is also relevant for students – future managers.

The modernization of Ukrainian education today requires that institutions of various accreditation levels purposefully update the professional training of managers, preparing specialists capable of understanding and adopting a leadership type of management, where force and coercion of subordinates are replaced by their development. To do this, a future manager, along with professional competencies, must possess several characteristics and qualities, among which stress resistance is of paramount importance.

Student life is full of stress, which means it requires an adequate response to it. We are talking about fear of the future, disappointment in the profession, uncertainty about the future associated with the war. In addition, students are constantly under time pressure, in constant contact with people, and this requires significant emotional costs.

This actualizes the problem of stress resistance and confirms the fact that in the process of professional training of future managers, due attention is not paid to the development of this phenomenon. The main rea-

sons for the situation in institutions of different accreditation levels are the peculiarities of such professional training of managers, where the development of stress resistance is often not a priority and methodologically equipped area.

The main purpose of modern vocational education is not so much the transfer of knowledge and mastery of professional skills as the development of students' ability to act independently and effectively in complex, sometimes critically stressful conditions, the emergence of new professional technologies and high uncertainty. In this regard, the requirements for the formation and development of future managers' stress resistance are increasing.

Analysis of key research and publications. The problem of stress and individual stress resistance arises in various spheres of human activity, and therefore increasingly attracts the attention of researchers and becomes a subject for detailed study in psychology, pedagogy, management, physiology, medicine, sociology, etc. The theoretical basis of the study was the work of domestic (G. Berdnyk, G. Dubchak, M. Kononova, V. Korolchuk, M. Kudinova, T. Kuchma, N. Lebid, N. Melnyk, D. Morozov, L. Naugolnik, G. Ryshko, M. Shpak, V. Stasiuk, Kh. Stelmashchuk, V. Ukrainets, T. Tsyganchuk, etc.) and foreign (J. Block, A. Masten, J. Walker, M. Cooper, C. Holling, etc.) scientists who reveal the essence and content of the concepts of "stress", "stress resistance", "resilience". Scientists are actively discussing both the degree of novelty of the term "stress resistance" and the ability to replace such concepts as, for example, sustainable development in the management discourse [21]. However, despite the sufficient level of research on this topic, the problem of disclosing the essence of the phenomenon of "stress resistance" in the context of professional training of future managers should be considered in more detail.

The purpose of the article is to reveal the essence and content of the concept of "stress resistance" in the training of student managers.

Presentation of the main material. Stress tolerance as an academic concept was formed within the framework of ecology in the 1970s. It was used to describe the ability of ecological systems to withstand shocks, recover and adapt to changing conditions [19]. Stress resilience has become a response of managers to diverse and unpredictable security challenges. It is in this context that we are attracted to this problem.

One of the most important forms of emotional stability in human life is stress resistance. Scientific understanding of the concept of "stress resistance" is impossible without defining such a scientific universal as "stress". In reference sources, stress is defined as "a state of physiological or psychological tension caused by adverse factors, mental, emotional, external or internal, which are aimed at disrupting the body's functions and which the body naturally tries to avoid" [15]. In the

understanding of L. Naugolnyk, “stress is a condition that arises as a result of a mismatch between a person’s ‘internal’ capabilities and the requirements imposed on him or her by the existing conditions of his or her life, and which can lead to a decrease in human performance and negative consequences for his or her mental and physical health” [10, 12]. We support V. Stasiuk and V. Ukrainets that “stress is a dynamic state, the course of which occurs in the constant interaction of a person with the environment [13, 128].

Analyzing different interpretations of the concept of “stress”, M. Kononova and T. Kuchma reduced its essence to the main three, namely: “1) these are stimuli or events (stressors, stressors) that cause a person to experience strong tension or excitement that negatively affect his or her body; 2) this is a subjective reaction (tension, excitement) that reflects the internal mental state of a person; 3) this is the physical reaction of the body to strong, extreme demands or harmful effects that cause intense manifestations of adaptive activity to support behavioral actions and mental processes to overcome these stress factors [3, 29].

The second component of stress resistance is the term “resilience”. According to M. Shpak, “Resilience is associated with orderliness, immutability, and balance, so the concept of “resilience” was used, as a rule, in the natural sciences and meant “the ability of a system to maintain a steady state or restore it (as well as to move to a new state) after the elimination of the factor that brought it out of this state” [17, 170]. In turn, M. Savchenko emphasizes that the concept of “sustainability” combines such important characteristics of development as the self-preservation of an object and is expressed in the ability to self-reproduction and self-organization, that is, the ability to qualitative improvement [12].

Therefore, in a broad sense, “stress” is seen as a state of increased tension in an extreme situation, and “stress resistance” is seen as a set of personal qualities that allow one to cope with the effects of a stressor.

The main precondition for stress is changes that disrupt the balance maintained in everyday life and activities. Systemic preconditions for stress include those caused by environmental factors (war, economic and political situation in the country, unemployment, family problems, etc.). Organizational prerequisites are those related to the organizational structure, philosophy, strategy of the company, and all processes that take place at the level of a particular organization (company, firm). These include conflicts/unclear roles, overload, and uninteresting work. Personal prerequisites include those that are directly related to personality traits (level of self-esteem, anxiety, neuroticism, etc.).

A review of scientific publications points to the fact that there is currently no unambiguous and generally accepted interpretation of the term “stress resistance”. Scientists interpret this concept depending on their area

of research interest. In general, the concept of “stress resilience” is complex and is considered differently depending on the understanding of the nature, essence, and methods of analyzing stress resilience. The following interpretations of the concept of “stress resistance” are more common in the scientific literature:

- “a structural-functional, dynamic, integrative property of a personality, the result of a transactional process of an individual’s contact with a stressor, including the process of self-regulation, cognitive representation, objective characterization of the situation and requirements for the individual” [4, 74];

- “a property of the psyche that reflects the ability of a person to successfully carry out the necessary activities (“vital activity”) under stressful conditions” [11, 25];

- “an integral psychological property of a person as an individual, personality and subject of activity that ensures internal psychophysiological homeostasis and optimized interaction with external emotional conditions of vital activity” [14, 191];

- “an integrative property of a personality that provides the ability to social adaptation, preservation of meaningful interpersonal relationships, successful self-realization, achievement of important goals, preservation of working capacity and health” [7, 6];

- “a psychological feature that, on the one hand, regulates the structure of the personality and affects the subject’s experience of a stressful situation, and on the other hand, is the basis of successful activity and social activity, is realized through the functions of self-control, self-regulation, emotional stability, and is manifested in the level of development of emotional intelligence and emotional competence” [16, 43];

- “a set of personal qualities that allow a person to endure significant intellectual, volitional and emotional stress caused by the peculiarities of professional activity without any harmful consequences for the activities of people around him/ her and his/ her health” [1, 19–20];

- “the ability to adapt to stressful situations while maintaining high performance” [9, 144];

- “a systemic characteristic of a person based on a set of innate and acquired psychophysiological qualities, consisting of personal and behavioral components, expressed in the ability to withstand significant intellectual, volitional and emotional stress, manage one’s own emotions, successfully carry out life activities without harmful consequences for health” [5, 140];

- “the ability of a person to withstand certain psychophysical stresses and stressful influences of the surrounding reality without significant harm to the body and psyche” [6, 99];

- “a complex integrative systemic characteristic that determines a person’s ability to withstand stressful influences or cope with stressful situations by actively transforming them or adapting to them without harming health and quality of performance” [2, 44];

THE CONTENT OF THE CONCEPT “STRESS RESISTANCE” IN THE CONTEXT OF PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE MANAGERS

– “the ability of a person to resist the influence of stress factors, avoiding the occurrence of pathological mental states” [8, 198];

– “an individual characteristic, a personality trait that protects against the hardships of life and prevents the development of mental disorders due to psychological trauma; includes a set of characteristics such as flexibility, dexterity, resourcefulness and strength of character, as well as flexibility of functioning in different external conditions” [18, 56–58];

– “a dynamic process in which positive adaptation occurs in the face of adversity. In this sense, stress

resilience is conceptualized as a continuous, active process of the emergence of new forces and resources for adaptation and recovery, which has uneven dynamics in the face of new risks” [20, 18].

According to the given definitions of stress resistance, this phenomenon (quality, trait, property) is considered mainly from a functional point of view, as a characteristic that affects the productivity (success) of activity.

The analysis made it possible to identify scientific approaches to the definition of the phenomenon of “stress resistance” (Table 1).

Table 1

**Scientific approaches to defining the essence of stress resistance
(according to M. Kudinova)**

Scientific approach (researchers)	Essence
Integral (V. Korolchuk, N. Lebid, G. Ryshko, H. Stelmashchuk, and etc.).	is based on the knowledge that stress resistance is an integral property of a personality. Stress resistance is considered a personality trait, i.e. a more or less stable individual psychological feature that manifests itself in behavior and allows one to carry out the necessary activities (“vital activity”) under stressful conditions.
Comprehensive (H. Berdnyk, T. Tsyganchuk, etc.)	is based on the understanding of stress resistance as a complex quality of a person. Stress resistance is defined as a stable internal positive quality (feature) of a person, which is the basis of successful activity and social activity.
Activity-based (H. Dubchak, L. Kuznetsova, N. Melnyk, D. Morozov, etc.)	reveals the ability to withstand the negative impact of stress factors. Stress resistance is understood as the ability, the property of an individual to carry out, perform, do something, or behave in a certain way.
Systematic (J. Block, A. Masten, etc.)	is based on the understanding of stress resistance as a complex systemic characteristic of a person. Stress resistance is presented as a systemic characteristic of a personality that contains personal and behavioral components that ensure the ability to successfully carry out life activities in difficult and extreme conditions.

There is no doubt that a significant irritant for managers is work overload, which is associated with too much work and its complexity. The work of a manager is usually carried out in difficult, often stressful conditions, requires overtime that goes beyond the official schedule, and leads to a time deficit. In addition, a manager’s work is associated with solving unforeseen problems, situations of risk and information uncertainty, the need to simultaneously solve several multi-level tasks and quickly switch from one type of activity to another.

The result of constant problems and stresses for managers is a variety of neurotic and psychosomatic diseases, which can sometimes develop into chronic forms. These include increased irritability, insomnia, hypertension or vegetative-vascular dystonia, gastrointestinal dysfunction, headaches, muscle pain of various etiologies, etc. The consequences can be heart attacks, strokes, and a high probability of shortened life expectancy. We strongly believe that managers need to learn how to manage stress. In general, stress management can be presented as a set of strategies, methods, and techniques that allow a person to prevent the negative impact of stressors or minimize this impact.

In order to reduce the risk of negative effects of stress, it is advisable, in our opinion, to use various forms and methods of improving the psychological competence of managers and instill in them the necessary culture of health, to form high-stress resistance, starting with training in institutions of different accreditation levels. For this purpose, management and psychological counseling, business games, various psychological trainings with a set of psychodiagnostics for organizational stress and burnout signs can be used.

Conclusions. In the course of the study, we realized that a manager is entrusted with multifaceted functions of managing a team, and is subjected to high nervous and mental stress of various kinds in the course of his or her work. Specific features of managerial activity often make it very difficult to solve problems related to the effective professional activity of a manager. That is why one of the primary qualities that must be formed in the process of professional training of future managers is stress resistance, which we will consider as one of the components of a person’s readiness to work in a difficult, tense situation, the ability to counteract the effects of stressors, either by actively transforming the situa-

tion in which they manifest themselves or by adapting to it.

Our further research will focus on developing an anti-stress training program for future managers.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердник Г.Б. Дослідження стресостійкості особистості майбутнього практичного психолога в процесі професійної підготовки у ВНЗ. *Вісник післядипломної освіти*. 2009. № 11(2). С. 19–28.

2. Дубчак Г.М. Порівняльний аналіз стресостійкості майбутніх фахівців соціономічних професій. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Том V. Вип. 15. С. 43–50.

3. Кононова М.М., Кучма Т.В. Сутність стресу як психологічної категорії. *Молодий вчений*. 2021. № 1 (89). С. 28–32.

4. Корольчук В.М. Психологія стресостійкості особистості: дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01. Київ, 2009. 513 с.

5. Кудінова М.С. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття “стресостійкість”. *Молодь і ринок*. 2019. № 3 (67). С. 137–143.

6. Кузнєцова Л.М. Вплив стресового навантаження на мотивацію самоактуалізації сучасних студентів. *Сучасна психологія: теорія і практика* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 27–28 березня 2015 р.). Харків : Видавничий дім “Гельветика”, 2015. С. 98–102.

7. Лебідь Н. Стресостійкість як особистісна властивість керівників-лідерів закладів середньої освіти : навчальний посібник. Київ : ДП “НВЦ “Пріоритети”, 2016. 36 с.

8. Мельник Н.М. Психологічний аспект формування стресостійкості педагога. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова*. Психологія. Том 21. № 3(41). 2016. С. 194–203.

9. Морозов Д.Ю. Мотиваційні чинники стресостійкості випускників вищих навчальних закладів: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Ялта, 2011. 249 с.

10. Наугольник Л.Б. Психологія стресу : курс лекцій. Львів : Ліга-Прес, 2013. 128 с.

11. Ришко Г.М. Психологічні особливості розвитку стресостійкості у науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2014. 255 с.

12. Савченко М. Розвиток категоріального базису “економічна стійкість”. *Галицький економічний вісник*. 2019. № 2. С. 5–17.

13. Стасюк В., Українець В. Історико-психологічний аналіз феномену стресу. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. № 71(1). С. 126–133. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-71-1-126-133>

14. Стельмахук Х. Психологічний механізм стресостійкості підлітків-сиріт. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2014. № 4. С. 189–198.

15. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/671/stres>

16. Циганчук Т.В. Динаміка переживання стресу студентами вищих навчальних закладів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Київ, 2011. 274 с.

17. Шпак М.М. Стресостійкість особистості в дискурсі сучасних психологічних досліджень. *Габітус*. 2022. Вип. 39. С. 199–203.

18. Block J.H., Block J. The role of ego-control and ego resiliency in the organization of behavior. *Minnesota Symposi-*

um on Child Psychology. Erlbaum; Hillsdale; NJ, 1980. Vol. 13. P. 39–101.

19. Holling C.S. Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*. 1973. Vol. 4. P. 1–23.

20. Masten A.S. Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. *Educational resilience in inner city America: Challenges and prospects*. 1994. No. 18. P. 3–25.

21. Walker J., Cooper M. Genealogies of Resilience: From Systems Ecology to the Political Economy of Crisis Adaptation. *Security Dialogue*. 2011. Vol. 42. No. 2. P. 143–160.

REFERENCES

1. Berdnyk, H.B. (2009). Doslidzhennia stresostiikosti osobystosti maibutnoho praktychnoho psykhologa v protsesi profesiinoi pidhotovky u VNZ [Study of stress resistance of a future practical psychologist in the process of professional training at a university]. *Bulletin of Postgraduate Education*. No. 11(2). pp. 19–28. [in Ukrainian].

2. Dubchak, H.M. (2015). Porivnialnyi analiz stresostiikosti maibutnix fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii [Comparative analysis of stress resistance of future specialists in socio-economic professions]. *Actual problems of psychology*. Vol. V. Issue 15. pp. 43–50. [in Ukrainian].

3. Kononova, M.M., Kuchma, T.V. (2021). Sutnist stresu yak psykhologichnoi katehorii [The essence of stress as a psychological category]. *Young scientist*. No. 1 (89). pp. 28–32. [in Ukrainian].

4. Korolchuk, V.M. (2009). Psykholohiia stresostiikosti osobystosti [Psychology of personality stress resistance]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 513 p. [in Ukrainian].

5. Kudinova, M.S. (2019). Teoretychni pidkhody do vyznachennia sutnosti poniattia “stresostiikist” [Theoretical approaches to defining the essence of the concept of “stress resistance”]. *Youth & market*. No. 3 (67). pp. 137–143. [in Ukrainian].

6. Kuznietsova, L.M. (2015). Vplyv stresovoho navantazhennia na motyvatsiiu samoaktualizatsii suchasnykh studentiv [The influence of stress load on the motivation of self-actualization of modern students]. *Modern psychology: theory and practice: Proceedings of the Conference Title*. Kharkiv. pp. 98–102. [in Ukrainian].

7. Lebid, N. (2016). Stresostiikist yak osobystisna vlastyvist kerivnykiv-lideriv zakladiv serednoi osvity [Stress resistance as a personal property of managers-leaders of secondary education institutions]. Kyiv, 36 p. [in Ukrainian].

8. Melnyk, N.M. (2016). Psykholohichni aspekt formuvannia stresostiikosti pedahoha [Psychological aspect of teacher's stress resistance formation]. *Bulletin of I. I. Mechnikov ONU*. Vol. 21. No. 3(41). pp. 194–203. [in Ukrainian].

9. Morozov, D.Yu. (2011). Motyvatsiini chynnyky stresostiikosti vypuskniv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Motivational Factors of Stress Resilience of Higher Education Graduates]. *Candidate's thesis*. Yalta, 249 p. [in Ukrainian].

10. Nauholnyk, L.B. (2013). Psykholohiia stresu [Psychology of stress]. Lviv, 128 p. [in Ukrainian].

11. Ryshko, H.M. (2014). Psykholohichni osoblyvosti rozvytku stresostiikosti u nauково-pedahohichnykh pratsivnykiv vyshchykh navchalnykh zakladiv [Psychological Features of Stress Resilience Development in Academic Staff of Higher Educational Institutions]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 255 p. [in Ukrainian].

12. Savchenko, M. (2019). Rozvytok katehorialnoho bazysu "ekonomichna stiikist" [Development of the categorical basis of "economic sustainability"]. *Galician Economic Herald*. No. 2. pp. 5–17. [in Ukrainian].
13. Stasiuk, V. & Ukrainets, V. (2023). Istoryko-psykhologichnyi analiz fenomenu stresu [Historical and Psychological Analysis of the Phenomenon of Stress]. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*. No. 71(1). pp. 126–133. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-71-1-126-133> [in Ukrainian].
14. Stelmashchuk, Kh. (2014). Psykhologichnyi mekhanizm stresostiikosti pidlitkiv-syrit [Psychological mechanism of stress resistance of orphaned adolescents]. *Pedagogy and psychology of vocational education*. No. 4. pp. 189–198. [in Ukrainian].
15. Farmatsevychna entsyklopediia. Available at: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/671/stres> [in Ukrainian].
16. Tsyhanchuk, T.V. (2011). Dynamika perezhyvannia stresu studentamy vyshchykh navchalnykh zakladiv [Dynamics of stress experience by students of higher educational institutions]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 274 p. [in Ukrainian].
17. Shpak, M.M. (2022). Stresostiikist osobystosti v dyskursi suchasnykh psykhologichnykh doslidzhen [Personality Stress Tolerance in the Discourse of Modern Psychological Research]. *Habitus*. Vol. 39. pp. 199–203. [in Ukrainian].
18. Block, J.H., Block, J. (1980). The role of ego-control and ego resiliency in the organization of behavior. *Minnesota Symposium on Child Psychology*. Erlbaum; Hillsdale; NJ. Vol. 13. pp. 39–101. [in English].
19. Holling, C.S. (1973). Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*. Vol. 4. pp. 1–23. [in English].
20. Masten, A.S. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. *Educational resilience in inner city America: Challenges and prospects*. No. 18. pp. 3–25. [in English].
21. Walker, J. & Cooper, M. (2011). Genealogies of Resilience: From Systems Ecology to the Political Economy of Crisis Adaptation. *Security Dialogue*. Vol. 42. No. 2. pp. 143–160. [in English].

Стаття надійшла до редакції 25.03.2025

УДК 373.3.035

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.331725>

Тетяна Пантюк, доктор педагогічних наук, професор, завідувач
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0672-9663>
Надія Дудник, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7879-8206>
Дмитро Николин, аспірант
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4743-8141>
Василь Суховерський, аспірант
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3872-9923>
Василь Кушнір, аспірант
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8461-8370>

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність таких понять, як "соціальні" та "громадянські компетенції" у вихованні особистості. Підкреслено важливість поєднання соціальних та громадянських компетенцій у процесі саморозвитку особистості. Презентовано форми та засоби виховання дітей шляхом поєднання теоретичних знань і вироблення практичних навичок соціальної взаємодії, самостійного мислення. Виокремлено проблему необхідності врахування індивідуального підходу до роботи з вихованцями у побудові власної моделі поведінки. Запропоновано для обговорення проблему використання новацій у роботі педагогів та вихованців. Визначено завдання соціального та громадянського виховання як важливої складової гармонійного розвитку особистості.

Ключові слова: соціальні компетенції; громадянські цінності; виховання; саморозвиток особистості; модель поведінки.

Літ. 11.

Tetiana Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Head of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0672-9663>

Nadiia Dudnyk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7879-8206>

Dmytro Nykolyn, Postgraduate Student of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4743-8141>

Vasyl Sukhovskyy, Postgraduate Student of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3872-9923>

Vasyl Kushnir, Postgraduate Student of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8461-8370>

FORMATION OF SOCIAL AND CIVIC COMPETENCES OF AN INDIVIDUAL IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATION

The article reveals the essence of such concepts as social and civic competences as integral to the upbringing of a personality. The research of modern researchers and practitioners on the peculiarities of competence formation is analysed. The criteria for determining the social competences of a personality in their dynamics of development throughout life are analysed. The opinions of leading psychologists, pedagogues, and public figures on the relevance of educating the foundations of an active civic position of a person in view of the current crisis conditions of our society are presented. The importance of combining social and civic competences in the process of self-development of the individual is also emphasised. The professional requirements for a pedagogue in the formation of worldview principles in students, the need to use humane methods of influence, are highlighted.

The article presents some forms and means of educating children by combining theoretical knowledge and developing practical skills of social interaction and independent thinking. The problem of the need to take into account the individual approach to work with children in building their own behavioural model is highlighted. The problem of active use of innovations in the work of pedagogues and students in order to balance the dominant influence of information technology and human needs in interpersonal interaction is presented for discussion. The tasks of social and civic upbringing as an important component of the harmonious development of the individual are defined. The prospect of pedagogical cooperation between educators and the public in further improving the ways, means, and methods of joint work to improve the quality of education is presented.

Keywords: social competences; civic values; upbringing; self-development of the individual; behavioural model.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна освіта в Україні має потребу в перегляді змісту, способів й оновленні засобів виховання дітей та молоді з урахуванням акцентів на громадянських цінностях, які диктуються актуальними подіями нашого державного становлення. Суспільство перебуває у дисонансних ціннісних коливаннях: від соціальної толерантності як умови цивілізованого співіснування, до загострення потреб національної ідентичності з метою збереження культурних традицій, від громадянської активності в усвідомленні необхідності захищати свою країну до розширення горизонтів знань про особливості життя інших народностей і спільнот у світі та їх представників у нашій державі.

Проблеми виховання сучасних дітей та молоді для перспективи розвитку України як європейської

демократичної країни вимагають від науковців, педагогів, соціальних працівників, психологів, громадськості оновлення стратегії, змісту, напрямів організації освітнього процесу. Науковці й громадські діячі на політичних платформах підкреслюють: “У вирі буремних подій сьогодення опинилися і враз стали реальними патріотами всі – від мужніх воїнів, які ціною власного життя виборюють найдорожче – саме право України на існування, її свободу, незалежність і територіальну цілісність, до відважних волонтерів і малесеньких українців, які раптово подорослішали” [10, 30].

Для вчителів, вихователів, педагогів-організаторів виховні та освітні завдання формуються у такий спосіб, щоб реалізувати повноцінну підготовку особистості до життя і праці з усвідомленням своєї національної ідентичності, культурного минулого й прагнення розвивати державу для успішного майбутнього. У розв'язанні таких світоглядних завдань